

HRVATSKA SREDNJOVJEKOVNA TRADICIJA U BOKOKOTORSKIM PASIONSKIM TEKSTOVIMA 18. STOLJEĆA

Vanda Babić

Politička razjedinjenost hrvatskih zemalja, posebno poslije odlaska Anžuvinaca s hrvatske političke pozornice nije nikada bila prepreka za njegovanje osjećaja o jedinstvenoj kulturnoj i duhovnoj zajednici. Sigurno je da su takvo duhovno jedinstvo najviše njegovali hrvatski književni djelatnici. Malo se kod nas naglašava upravo ta komponenta hrvatske književne cjelokupnosti, valjda zato što se ta osobitost sama po sebi razumije. Ali ipak kod stanovitih raspravljanja o nekim regionalnim književnim segmentima ta će se polazna točka morati posebno naglašavati. Da je to i danas aktualan problem, vidi se na planu jezičnih proučavanja, što se posebno ističe u suvremenim raspravama o povijesti hrvatskog jezika. Tako i Milan Moguš navodi kako tobožnja jezična odnosno dijalektalna raznolikost koja karakterizira hrvatske dopreporodne pisce, u biti nije vodila jezičnom razdvajanju, nego jezičnom jedinstvu, osjećaju jezične povezanosti, pri čemu su dalmatinski i čakavski pisci postajali bliski i kajkavsko-zagorskom te štokavsko-slavonskom i bosanskom čitatelju.¹ To zajedničko u strukturi hrvatske trodijalektske stilizacije urodilo je u književnim osmeračkima i jedinstvenim književnim stilom i stihom, od srednjovjekovnog osmeračkog dvostiha, preko dvostrukorimovanog dvanaesterca do osmeračkih kvartina i sestina te konačno do deseterca koji se u prosvjetiteljsko doba, bez nekog dogovaranja, nametnuo i dalmatinskim i slavonskim piscima jednako.

Upravo na tom osjećaju stvarali su stoljećima i bokokotorski hrvatski pjesnici, bez obzira na neke njihove tematske i jezične specifičnosti. Zato je i kod njih ukorijenjeno naslanjanje na hrvatsku književnu tradiciju, ne izostavljajući i praćenje uvijek novih i suvremenih poetskih ostvarenja u hrvatskim književnim centrima.

Sve je to poznato, vidljivo i razumljivo onome tko čita tekstove bokokotorskih hrvatskih i latinskih pjesnika, tko ih čita kao književna ostvarenja, kao književni izraz pojedinaca i duhovni izraz jedne kolektivne svijesti pa makar i u okviru regionalne posebnosti.

Kad se pak ta ostvarenja čitaju s književnosti neadekvatnim, političkim i ideološkim konotacijama, tada se lako dobije iskrivljena i izopačena slika jednoga književnog stanja i postojanja.

Upravo su djela bokokotorskog književnog kruga, stvarana i nastajala u kontinuitetu i okrilju hrvatskoga pjesničkog stvaralaštva, bilo na latinskom, bilo na hrvatskom jeziku, više nego književno stvaralaštvo ijedne druge hrvatske regionalne kulturne sredine, doživjela u novijoj jugoslavenskoj književnoj historiografiji krive interpretacije, posebno s obzirom na njihovu pripadnost hrvatskom duhovnom i poetskom prostoru.

Primjenjujući političke aspekte s nastojanjem da se bokokotorski kraj (od Herceg-Novog do Budve) izolira od svoje prirodne pripadnosti Dalmaciji odnosno Hrvatskoj, stanovit broj srpskih i crnogorskih rasprava i »ekspertiza« nastoje svim silama prisvojiti sebi ona kulturna dobra s izrazitim karakteristikama zapadne duhovne sfere, koja ni po duhu, ni po izrazu, ni po tematici nemaju nikakve veze s kulturnim prostorom koji počinje od bokokotorskog zaleđa prema Istoku. Hrvatski se znanstvenici i istraživači u vrijeme tako nametnutih političkih rješenja i interpretacija iz više razloga nisu u dato vrijeme suprotstavljali takvim pristupima, koji su imali i svoj početak, svoj razvoj, pa i svoju kulminaciju u potpunom negiranju bilo kakva hrvatskog obilježja književnosti bokokotorskoga kraja.

Najočitije i najprije to se desilo s intepretacijama humanističkih djelatnika u bokeljskim gradovima 16. stoljeća, koje se nastojalo izdvojiti iz njihova prirodnog korpusa, kao nešto što bi pripadalo crnogorskoj kulturi. Posebno se to isticalo 70-tih godina kad se počela afirmirati crnogorska nacija, kad su se i u školama izdvajali crnogorski od srpskih književnika. Hrvatska kulturna javnost, što iz pritiska što iz nehata, nije na to posebno reagirala. Srpski su znanstvenici

bili načistu s time da je hrvatski humanizam za njih daleko i strano tijelo, ali u nastojanju da se i oni uključe u kakav-takav zapadnoeuropski duhovni prostor počeli su, držeći se svojih srpskih kulturnih okvira, isticati kako se i u staroj srpskoj književnosti 15. st., koja sva leži na nemanjičkoj tradiciji, naziru neke skromne formalne i tematske crte novog doba.

U Enciklopediji Jugoslavije pod natuknicom »Humanizam kod Južnih Slavena«, Dragoljub Pavlović uspoređuje despota Stevana Lazarevića s tipom humanističkog dinasta i mecene, da bi ipak na kraju zaključio kako bi ti skromni znaci »sa daljim razvojem našega društva, a naročito sa jačanjem građanske klase bili doveli do pojave i razvoja humanizma i renesanse, da nije došlo do turske vladavine. Zbog toga, navodi dalje Pavlović, dio srpske srednjovjekovne književnosti je bio naglo zadržan u svom naglom razvoju.«² To bi se moglo shvatiti kao objektivan pogled na jedno književno stanje da u toj enciklopedijskoj jedinici taj navod nema tendenciju da se i srpska kulturna sfera integrira u jedinstveni »jugoslavenski« humanizam. Pri tome je trebalo izravnati ili jednako vrednovati pola enciklopedijskog stupca tzv. »srpskog humanizma«, bez ijedne navedene ličnosti s dvadeset i pet stupaca hrvatskoga humanizma u kojima se spominju stotine imena, među kojima su i ličnosti formata jednog Marulića, Vlačića, Dominisa i drugih.

Time je ipak spomenuti znanstvenik priznao da između hrvatske odnosno zapadne kulturne sfere i duhovnog horizonta nama istočnih Slavena postoji veća, čvršća i značajnija granica, nego što je može učiniti bilo kakva politička, vojna i strateška akcija.

To se isto potvrđuje u enciklopedijskom svesku br.2 (1956) gdje se u natuknici »Crna Gora«, u poglavlju »književnost« (o čemu piše Vido Latković) navodi kako se poslije pada Crnojevićeve države do kratke »Istorije o Crnoj Gori« Vasilija Petrovića (Moskva, 1754), »književna aktivnost u Crnoj Gori svodila uglavnom na prepisivanje starih tekstova i pisanje povremenih hroničarskih beležaka.«³

Sve se to zbivalo u vrijeme kad se književnost Crne Gore još uvijek smatrala pripadnicom srpskog duhovnog prostora. Ali već monografija Milorada Pavića⁴ u kojoj je kao predstavnike srpskog baroka mogao nabrojiti samo bokeljske odnosno hrvatske pisce, otvara novi smjer u prisvajanju ne baš beznačajnog dijela hrvatske kulturne baštine.

Dovoljno je navesti samo jedan citat u kojemu sam Pavić negira vjerodostojnost svoje koncepcije kad kaže kako je ta srpska drama tj. sav taj »repertoar pasija u Boki Kotorskoj vezan stilski i po obliku za veoma rasprostranjen repertoar pobožne dramske književnosti zapadnog hrišćanstva koji se neguje duž cele jadranske obale, a posebno i u obližnjem Dubrovniku, još od XV. st.«⁵

Poslije Pavića nastupa crnogorska književna historiografija i to u vrijeme kad se počela isticati crnogorska nacionalna posebnost i kultura. U nedostatku vlastitih književnih dostignuća i ona poseže za kulturnim dobrima izrazite hrvatske književne stilizacije u nastojanju da sve to uključi u nekakav jedinstveni duhovni prostor.

Tipična je u tom smislu studija Radoslava Rotkovića, koji kao pripadnike crnogorske književnosti, u poglavlju o humanizmu navodi samo izrazite hrvatske humaniste, a u poglavlju o baroku samo pisce hrvatske književne tradicije.⁶ Pri tome se izuzima činjenica da je hrvatski humanizam, pa i njegov latinitet na cijelom području od Istre do Budve tematski i formalno povezan, da su se bokokotorski humanisti obraćali svojim suvremenicima u Dubrovniku, Splitu, Trogiru, Šibeniku i Zadru kao sudionicima iste kulturne aktivnosti.

Pripadnost hrvatskoj kulturnoj sferi potvrđuje Kotoranin Nikola Modruški (»ponos i nada ilirske zemlje« kako ga naziva Dubrovčanka Marija kad mu je postavila natpis nad grobom). Iako latinist, on je kao modruški biskup odlučno branio glagoljicu i njezino pravo na život.⁷

Ludovik Paskvalić kojemu su se latinske pjesme našle u zborniku Petra Lucića zajedno s mnogim drugim hrvatskim humanistima, zanosno pozdravlja pojavu hrvatskog pjesnika Hanibala Lucića kao »novu dalmatinsku liru«⁸.

Vinko Pribojević, Hvaranin, među slavne suvremene Dalmatince odnosno Hrvate navodi Kotorane Vinka i Dominika Buću te Jurja Bizantija.⁹

Posebna je figura Ivana Bolice Kokoljića iz 17. st. koji je svoje prigodnice upućivao Trogiraninu Ivanu Luciću, Bračanima Vicku Prodiću i Vicku Mikeloviću te Dubrovčanima, Šibenčanima i Splitsanima.¹⁰ A jednom Vicku Bolici, koji je u uskočkom ratu dobio viteštvo, Bračanin Ivan Ivanišević posvećuje devalo pjevanje (»cvit«) svoga spjeva »Kita cvitja razlikova« (Venecija, 1642).

Moglo bi se nabrojiti mnoštvo takvih i drugih primjera o čvrstoj povezanosti bokokotorskih s ostalim hrvatskim humanistima, o njihovoj svijesti da pripadaju istoj zemlji, istom narodu.

U takvoj atmosferi političkoga pritiska, koji se osobito oborio na književno stvaralaštvo sastavljena je i objavljena vrijedna antologija »Poezija baroka XVII i XVIII vijeka« (Titograd, 1976), koju su priredili Miloš Milošević i Gracija Brajković, objavljujući je, što je vrlo indikativno, na ćirilici.

U tom bogatom izboru hrvatskih tekstova lijepo se može zapaziti kako se gotovo svi bokokotorski pjesnici 17. i 18. stoljeća izražavaju stilom i stihom tipičnim za cijelu hrvatsku književnost toga vremena.

Naslanjaju se oni i na staru hrvatsku poetsku baštinu, ali pišu osluškujući i nova poetska strujanja koja su zahvatila njima bliže hrvatske krajeve posebice Dubrovnik. Dovoljno je navesti samo nekoliko primjera toga zajedničkog poetskog izraza, ne ispuštajući ovdje iz vida i tematske specifičnosti koje se ističu pjesmama o pomorskim bokeljskim akcijama i problemima.

Već prvi navedeni autor, Jeronim Pima, piše dvostruko rimovanim dvanaestercem, a Andrija Zmajević sanjajući o »Slovinskoj dubravi«, opsesiji hrvatskih pjesnika 17. st., svojim dvanaesteračkim stihovima, govoreći o »veselom proljeću«, o »razlikom cvijeću«, o »livadi sa zelenom travicom« podsjeća na Menčetićeve stihove:

Zovješe zora dan, a slavno prolitje
travicu drobnu van, zelen list i cvitje.

U tom stilu Zmajević u svojoj pjesmi, kojoj dodaje podnaslov (Istočna Dalmacija milostivo od Gospodina Boga pohođena godište 1667), pjeva:

Veselo proljeće bješe s' ukazalo
i razliko cvijeće zemlji radost dalo.
Livada odjevena travicom zelenom,
Ružica rumena cvjetaše s plemenom
Drobahna cvjetića i bilja svakoga
U žuboru ptica mirisa rajskoga.¹¹

No Zmajević miješa u pjesmi i neke forme tadašnjeg suvremenog hrvatskog pjesništva, kao što je sestina s rimom ab ab cc:

Oblast svoju u narode
Očitova danas nami
Vječna vlasti, er porode
Strese zemlju, drvo i kami.
Njom pomiluj, Gospodine,
izvad slugu iz dubine!¹²

U 18. stoljeću sestine piše i Ivan Nenadić, s rimom osmeračkoga dvostihaa bb cc, ali upotrebljava i deseteračke oktave (s rimom aa bb cc dd), a njegove sestine u pjesmi »Šambek satarisan«, na mnogo mjesta podsjećaju na Gundulića upotrebljavajući izraze: »kroču vrani i grakaju«, zatim, »sivi soko zgor s visine«, itd., a svojim desetercima javlja se Luka Burović upravo u vrijeme kad su taj stih nje govali hrvatski prosvjetitelji.

Na dubrovačke prethodnike od Džore do Gundulića i Bunića naslanjaju se u mnogim crtama i pjesme anonimnih dobrotskih pomoraca, a i pjesma nepoznatog Peraštanina iz 18. stoljeća koja obrađuje boj kneza Lazara, pisana je u tipičnom dvostruko rimovanom dvanaesteru.

Kao primjer najočitijeg naslanjanja na hrvatsku, posebno dubrovačku pjesničku tradiciju dvostrukorimovanog dvanaesterca ističe se »Pjesan duhovna djevice Marije« nepoznatog autora iz 18. stoljeća. Dovoljno je navesti samo nekoliko stihova:

Gizdavi moj vijenče — od ruže rumene
I živi kladjenče — od vode studene!
Jezero prislatko — pripravno koje stojiš,
Da u vrijeme svako — trudahne napojiš!

*

Biserna krunice — i dragi kamenu
Pribijela perlice — i živi plamenu
Ti s tvojom kreposti — za slavna tvâ djela
Paklenoj jakosti — silu si slomila.¹³

Iako se čini da pjesma i nije nastala u Boki (što se vidi iz loše napravljene rime *djela* — *slomila*, gdje je izvoran bio ikavski oblik — *dila*), stoji činjenica da je ta pjesma bila u upotrebi i u bokokotorskom kraju.¹⁴ Pripadnost ovog teksta

hrvatskoj pjesničkoj sferi pokazuje se i na planu pjesničke sintagmatike. Već i tema koju obrađuje poznata je u hrvatskoj poeziji od srednjega vijeka dalje, a svojim pjesničkim jezikom najbliža je Vetranovićevim »*Pjesancama Djevici*«. ¹⁵ Dovoljno je navesti samo nekoliko primjera pjesničkih sintagma i konstrukcija koje međusobno sličie ili se podudaraju:

bokokotorski tekst

stih
62 kruna svijeh žena
73 ti, višnja kraljice

Vetranovićeve pjesme

Pjesanca 10.

stih
83 O kruno svijeh gospoj
59 O kruno svijeh žena
59 tijem višnja kraljice

Pjesanca 13.

60 i vas dvor anđelski
62 kruno svijeh žena
69 tko je taj na svijetu

75 gdi je tvoji slavni dvor
i angelski razgovor
112 krunu svijeh gospoj
101 da nije moć na svijeti

Takve bi se sličnosti našle i u drugim Vetranovićevim pjesmama (Pjesanca Jesusu, stih 44 — *kladenca živoga*, a u bokokotorskom tekstu stih 2 — *živi kladenče*). Podudaranja se mogu vidjeti i u ritmičkoj strukturi, jer se bokokotorski dvanaesterci temelje na trosložnim cjelinama tipičnim za dvanaesterce dubrovačkog tipa, što je i prirodno budući da su dubrovački pjesnici bili u tijesnoj svezi s bokokotorskim pjesnicima.

* * *

Za sve pasionske pjesme dijaloškog i prikazanjskog tipa koje je Rotković istraživao, on im je utvrdio uzore pa i izravne predloške u mnogim starohrvatskim tekstovima duž primorja. Jedino za kratko prikazanje o posljednjoj večeri nije mogao naći takva uzora. Zato je i istaknuo kako je tu nepoznati peraštanski, tj. prema njegovu mišljenju crnogorski autor (budući da se taj tekst našao u dvije

peraštanske varijante) pristupio pisanju originalnog djela. Iz toga izvlači zaključak da bi to bio i glavni elemenat kojim se može dokazivati samosvijest bokokotorskih (crnogorskih!) pjesnika, tj. njihova neovisnost od hrvatskih uzora.

Međutim, činjenice govore drugačije. Običaj je u hrvatskim prikazanjima poslije srednjovjekovnog razdoblja bio da se iz starih tekstova, osobito Muke, obrađuju posebni segmenti tog dijela Isusova života, pa su nam tako poznate drame o skidanju Isusa s križa (to je glagoljski Mišteri vele lip i slavan od Isusa, kako je s križa snet, za tim v grob postavljen i hvarsko Skazanje slimjênja s križa tila Isusova)¹⁶ kao i obrada samostalne scene gdje se traže majstori koji će pripremiti križ i sve ostalo za Isusa (što nalazimo u Bolskoj pjesmarici iz poč. 17. st.)¹⁷.

Zato je i anonimno peraštansko prikazanje o Posljednjoj večeri isto takva jedna posebna dorada ili izdvojena scena Isusove posljednje večere, a čini se da je taj anonimni pisac koji je djelovao i prije 18. st. imao svoj uzor upravo u jednom od danas nesačuvanih crkvenih prikazanja Muke. Da je to tako vidi se i po podudaranjima peraštanskih tekstova s tekstom glagoljskog prikazanja Muke iz 1556¹⁸.

Tu Isus počevši od 510. stiha zlovoljan javlja učenicima da će ga jedan od njih izdati, pa se nižu opravdanja i čuđenja pojedinih apostola, i to redom gotovo istim kako se javljaju i u peraštanskom prikazanju o Posljednjoj večeri¹⁹:

<i>Muka 1556</i>	<i>Posljednja večera</i>
Isus	Jesus
Petar	Petar
	Jesus
Andri(j)	Andrija
	Jesus
Jakov veliki	Jakov
	Jesus
Jakov mali	Šimun
	Jesus
Toma	Toma
	Jesus
Mati(j)	Mateo
	Jesus

Filip	
Bartolomej	
Ivan	Ivan
Šimun	
Tadej	
Isus	Jesus
Juda	Juda
Isus	Jesus

Uistinu, peraštanski je priređivač unio i neke svoje elemente, primjerice između replika pojedinih apostola umetao je Isusove riječi, neke je apostole izostavio, a Šimuna je stavio na drugo mjesto, ali slijed kako se javljaju apostoli u jednom i drugom prikazanju pokazuje nesumnjivo podudaranje. Podudaranja su, naravno, i u upotrebi tipičnoga hrvatskog srednjovjekovnog osmeračkog dvostiha, ali da se peraštanski priređivač naslanja na jednu verziju spomenute glagoljske Muke, pokazuju i neki podudarni detalji. Tako se primjerice na jednak način opravdava Andrija u oba teksta, ističući kako je napustio mnoge stvari da bi slijedio Isusa. U Muci iz 1556. Andrija govori:

Ovo Andri starac tužni,
teško meni va toj družbi,
ostavih mriže, plav, obitil,
da pošteno budem živil.

Slično govori i Andrija u peraštanskom tekstu:

I ostavih sve imuće
i ostale stvari od kuće
ter pogrdih u svem sebe,
za uživati u vijek tebe.

Podudaranja se mogu zapaziti i u nekim didaskalijama, primjerice kad Juda, nagovoren od đavla da ide prodati Isusa, što se u glagoljskom prikazanju kazuje uputom: »Juda stani od stola i poj na stranu« to u peraštanskom tekstu izriče riječima: »Ovdi se Juda diže s trpeze i bježi«.

I peraštanski je tekst pisan osmeračkim dvostihom, kako su pisani i mnogi drugi bokokotorski pasionski tekstovi 17. i 18. stoljeća. Njegovanje hrvatske pjesničke tradicije vidi se i u prijepisu Plača blažene Divice Marije ...²⁰ što ga je 1757. prepisao Petar Kinka u Kotoru, a koji je samo jedna, ovdje dijalogizirana, verzija »plača« poznatog već u Budljanskoj pjesmarici iz 1640. s početnim stihom: »Plaćnim glasom svijeh vas molju...«. Taj tekst ima svoje začetke u *Pjesni ot muki* pariškoga glagoljskog kodeksa s kraja 14. stoljeća koji je poznat u brojnim hrvatskim verzijama i varijantama od Dalmacije do kajkavskih krajeva.²¹

I Nenadićevo Prikazanje muke Isusove iz 1792.²² samo je prerada nekog ranijeg hrvatskog prikazanja o skidanju Isusa s križa, gdje se javljaju Isusova mučila, poznata kao dijelovi starohrvatskih prikazanja o mucu ili kao posebni dramskoscenski prikazi²³.

Da je ta hrvatska srednjovjekovna tradicija i stvaralački djelovala na bokokotorski književni krug vidi se po pomaku koji je učinio Ivan Nenadić u svom Prikazanju Muke Jezusove²⁴. Tu je on zadržao hrvatski srednjovjekovni trohejski osmerac, ali je napustio apsolutnu zastupljenost dvostiha, u većini izbjegavajući rimu, vjerojatno pod utjecajem deseteračke poezije koju su u »umjetničkoj« književnosti dosta često upotrebljavali hrvatski prosvjetiteljski pjesnici 18. stoljeća, oni u primorskim krajevima (Kačić Miošić) kao i oni u Slavoniji (Reljković). U pjesničkom jeziku tog teksta zapažaju se i ostali utjecaji Nenadićeve lektire, posebice hrvatskih baroknih pjesnika. Međutim u kompoziciji svoje drame nastojao je dati i klasične oblike podijelivši je na pet »dijelova« (činova) i na »šene« (scene).

* * *

U većini navedenih tekstova, ne radi se o posve originalnom pristupu koji bi bio neovisan o hrvatskim tekstovima ostalih krajeva, nego o već poznatom naslanjanju na zajedničku književnu baštinu. Naravno, u nekom se tekstu zapažaju manji, a u drugom veći pomaci (kao npr. u Nenadićevu spomenutom prikazanju), ali je u svim tim tekstovima prisutna čvrsto usađena spoznaja o pripadnosti jednoj jedinstvenoj kulturnoj sferi koja je dio zapadnoeuropskog duhovnog podneblja.

BILJEŠKE

¹ Govoreći o hrvatskim piscima 16. stoljeća Milan Moguš piše: »Oni su, zbog spomenute turske najezde, postali i fizički razdvojeni, s ispresijecanim ili vrlo otežanim, ali — u doslovnom smislu — nikada prekinutim međusobnim komunikacijama. Međudijalekatno se prožimanje stalno održavalo, pa i jačalo svijest o pripadnosti istom književnom jeziku i istoj kulturi«. M. Moguš: Povijest hrvatskoga književnoga jezika, Zagreb 1994, str. 52.

² Humanizam u staroj srpskoj književnosti. Humanizam kod Južnih Slavena. Enciklopedija Jugoslavije, sv. 4, 1956, str. 301. Toj temi isti autor — D. Pavlović — posvećuje poseban rad pod naslovom Elementi humanizma u srpskoj književnosti (Starija jugoslovenska književnost, Beograd 1970, str. 87-97).

³ Enciklopedija Jugoslavije, sv. 2, 1956, str. 448.

⁴ Milorad Pavić: Istorija srpske književnosti baroknog doba 17. i 18. veka, Beograd, 1970.

⁵ Op. cit. str.240.

⁶ Radoslav Rotković, Pregled crnogorske literature, Stvaranje, 1979, br. 4, str. 587-656.

⁷ Kruno Krstić: Humanizam kod Južnih Slavena, Encikl. Jug., sv. 4, str. 295.

⁸ Kruno Krstić, ibid.

⁹ Vinko Pribojević: O podrijetlu i zgodama Slavena. JAZU, Zagreb 1951, str. 190-191.

¹⁰ O Vicku Bolici v. u: Hrvatski biografski leksikon, sv. 2, 1987. Kratki pregled starije bokokotorske književnosti dao je već Vinko Lozovina u svojoj knjizi Dalmacija u hrvatskoj književnosti, Žagreb, 1936, u posebnom poglavlju (A. Kotor i Boka kotorska, str. 162-168).

¹¹ Tekst u spomenutoj Miloševićевой i Brajkovićевой antologiji, str. 45.

¹² Op. cit., str. 48.

¹³ Op. cit., str. 272 i 273.

¹⁴ Op. cit., iz bilješke na str. 271.

¹⁵ To su dvije pjesme pod istim naslovom, a pod brojem 10 i 13 SPH 3, str. 399 i 406.

¹⁶ Starohrvatska crkvena prikazanja, SPH XX, Zagreb 1891, str. 58-84.

¹⁷ Josip Badalić: Muka Isukrstova — neobjavljena varijanta starohrvatskog prikazanja, *Mogućnosti XX*, Split 1973, br. 7, str. 695-726.

¹⁸ SPH XX, op. cit., str. 1-58.

¹⁹ »Prikazanje razgovora Jesusova s učenicima svojijema u vrijeme napokonje večere« nepoznatog Peraštanina iz 17. stoljeća. Tekst u antologiji Poezija baroka (Milošević - Brajković), str. 155-167. U antologiju je unesen tekst iz 1700. godine, ali je sačuvan i noviji, korektniji prijepis koji je 1798. izradio kap. Ivan Nenadić.

²⁰ Antologija (Brajković - Milošević), str. 134.

²¹ Vidi o tome u disertaciji N. Kolumbića (Postanak i razvoj hrvatske srednjovjekovne poezije i drame, Zadar 1964, rukopis).

²² Brajković - Milošević, op. cit. str. 143-151.

²³ Vidi o tome поближе u spomenutoj disertaciji N. Kolumbića.

²⁴ Tekst u Antologiji (Brajković - Milošević), op. cit. str. 199-218.